

NAGYTÁJNEVEINK VÁLTOZÁSAI (1920–2018)

Changes of the names of Hungarian regions (1920–2018)

GERCSÁK GÁBOR

ELTE IK Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék
gercsak@map.elte.hu

ABSTRACT

The name and the actual extension of the geographical regions of Hungary often depended on the interpretation of scientists and the political environment. The names of the units of the Hungarian landscape system and the map delimitation of their extent have been changed several times over the decades. This caused confusion in the official and everyday use of names, as well as in school geography education. The changes in the naming and lettering of physical geographical names in the maps also reflected the changes according to the political environment. The historical changes, including new national borders, also influenced the naming of geographical regions. Hungarian geographers consider it important to name the various levels of geographical regions so that the name should reflect the geographic character (mainly the morphology) of the specific area. The geographers' approach to giving and changing the names of the so-called landscape units is a major aspect, because schoolbooks and atlases introduce these names to generations. The article illustrates the main stages of landscape naming in the past 100 years with overview maps and geographic name variations.

Keywords: geographical name, physical landscape region, school atlas, national atlas

BEVEZETÉS

A földrajzi, történeti és néprajzi tájnevek nemcsak az iskolai oktatásban, hanem az irodalomban, a hivatalos és köznapi névhasználatban is gyakran előfordulnak. Magyarország természetföldrajzi tájbeosztásának nagyobb egységeit tárgyalják az iskolai tankönyvek, és nemzedékek használják ezek elnevezéseit a tanultak szerint a köznapi életben és a sajtóban. Nyilvánvaló, hogy a földrajzi tananyagban és iskolai atlaszokban előkerülő magyar természeti tájnevek évtizedekre hatással vannak a névhasználatra.

A földtudományok művelői arra törekednek, hogy lehetőleg már maga az elnevezés tükrözze az adott terület földrajzi jellegét, illetve hogy a tájegységek (pl. kistáj, középtáj, nagytáj) világos hierarchia szerint épüljenek fel. A 20. században nemcsak a

földrajztudomány fejlődése, hanem a történelmi és politikai változások is jelentősen befolyásolták a természetföldrajzi nevezéktant és a tájak kiterjedésének térképi ábrázolását.

A trianoni békediktátum (1920) következtében a magyar történelmi államterület harmadára zsugorodott, ezáltal sok történelmi földrajzi tájunkból csak csonka területek maradtak meg. Mivel a 20. század elejére a tudományban vagy a köznyelvben rögzült tájakat (pl. Eperjes–Tokaji-hegység, Nagy-Magyar-Alföld) a természeti egységeket szétvágó államhatárok feldarabolták, az alapjaiban új helyzet következményeként a földrajztudomány kénytelen volt a megmaradt területhez igazodó új tájbeosztást kialakítani. Ennek megfelelően a korábban megszokott tájneveinket is – amelyeket döntően KOGUTOWICZ MANÓ atlaszai tettek általánosan ismertté – az új helyzethez kellett igazítani. A geográfusok ettől kezdve a legújabb időkig, azaz a *Magyarország Nemzeti Atlasza* 2018-ban *Természeti környezet* címmel kiadott kötetéig (KOCsis K. et al. 2018) többször felülvizsgálták a tájrendszert és a tájneveket. Intenzíven dolgoztak olyan táj- és névrendszer kialakításán, amely szakmailag indokolja a meghúzott tájhatárokat, illetve elnevezésében többek közt a terület jellegét is kifejezi (CSORBA P. 2020). Arra is tekintettel kell lenni, hogy földrajzi neveink kulturális örökségünknek fontos részei, ezért azokat a változások korában is védeni kell (MIKESY G. 2022).

Visszatekintve, az egyes kezdeményezésekben a szakmai szemlélet érvényesítése vitathatatlan, ám abban határozott különbség volt, hogy a tájneveink csak az államhatáron belüli területre vonatkozzanak-e, vagy azt átlépve tágabb, közép-európai összefüggésben helyezzék-e el őket. Jelen tanulmány áttekintő térképekkel és földrajzinév-változatokkal szemlélteti, hogy az utóbbi száz év időszakának magyar iskolai, világ- és nemzeti atlaszai miként tükrözik ennek a folyamatnak a főbb állomásait.

AZ ÚJABB KORI TÁJNÉVVÁLTOZÁSOK OKAI

Egyrészt a trianoni diktátumot követően, az ország területi változásai miatt a geográfusoknak új tájrendszert kellett kialakítaniuk, amely magával vonta új földrajzi nevek bevezetését (pl. Cholnoky Jenőtől származik a *Dunazug-hegyvidék* elnevezés 1929-ből). Mindez számos változatot és évtizedekig tartó szakmai vitákat hozott, és csak lassan gyökeresedhettek meg az új tulajdonnevek. A II. világháború után az ideológiai rendszer és annak bizonyos politikai jellegű érzékenysége is hatással volt a névadásra, elsősorban a megkülönböztető tagok képzésére és arra, hogy az adott név térképi helye (pl. az iskolai és nemzeti atlaszokban) a politikai, ne pedig a természeti határokat kövesse. Ez a folyamat egészen az 1980-as évekig tartott.

Másrészt a tudományos kutatások eredményei alapján a geográfusok a korábbi tájnevet gyakran nem tartják kifejezőnek, mert az nem tükrözi a terület kiterjedését vagy

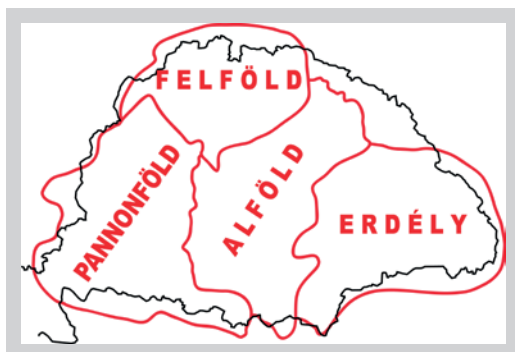
felszínalaktani jellegét. Az általuk szakmai megfontolásból bevezetett új nevek azonban nem egyszer hosszabbak, nehezebben kezelhetők, mint az addigiak, a névadó ugyanis törekedik arra, hogy az új tájnév megkülönböztető tagja egyértelműen utaljon a terület helyére és kiterjedésére egy nagyobb egységen belül. Ilyen pl. a mára általánossá vált, az államhatáron belüli helyre utaló *Északi-középhegység*, amely név először 1955-ben tűnt fel a Kartográfiai Vállalat *Földrajzi atlasz a középiskolák számára* című kiadványában. A szakmai viták néhány nagytájnév esetében napjainkban is tartanak. Meg kell említeni, hogy az 1970-es évektől kezdődően megszülettek – mint a nemzetközi névhasználat egységesítését is célzó kiadványokként – az ún. földrajzinév-tárak, amelyek a hivatalos nevek megállapításának eredményét rögzítették és tették közzé. Használatukat jogszabály írta elő, amelyet a rendszerváltozás idejéig a jórészt a Kartográfiai Vállalatnál készült polgári felhasználású térképeken be is tartottak. Ezek a kiadványok nagy befolyást gyakoroltak az 1970-es évektől az 1990-es évekig tartó időszak földrajzinév-használati gyakorlatára.

Harmadsorban a földtudomány szakemberei nem feltétlenül azonos módon ítélik meg egy adott tájegység minden földrajzi jellemzőjét, vagy máshol látják a természetföldrajzi tájhatárokat. Emiatt ugyanaz a név eltérő kiterjedésű lehet a térképen, illetve ugyanarra a tájra többé-kevésbé eltérő névalakok élhetnek. A tulajdonnevek megkülönböztető vagy köznévi tagja ugyan szakszerűbben hangzik, de ezzel írásképileg bonyolult szerkezetek jöhetnek létre (pl. *Észak-magyarországi-középhegység*, illetve *Nyugat-magyarországi-peremvidék* 1990-től). A tapasztalat azt mutatja, hogy az ilyen típusú névszerkezetek nem tudják felváltani a már megszokott, a köznyelvben általánosan elfogadott, bár „tökéletlen” megnevezéseket. Ennek oka, hogy a beszélt nyelv a rövid alakokat előnyben részesíti: pl. a Fejér megyei Nyékről (= Kápolnásnyék) az emberek Fehérvárra (= Székesfehérvár) járnak dolgozni.

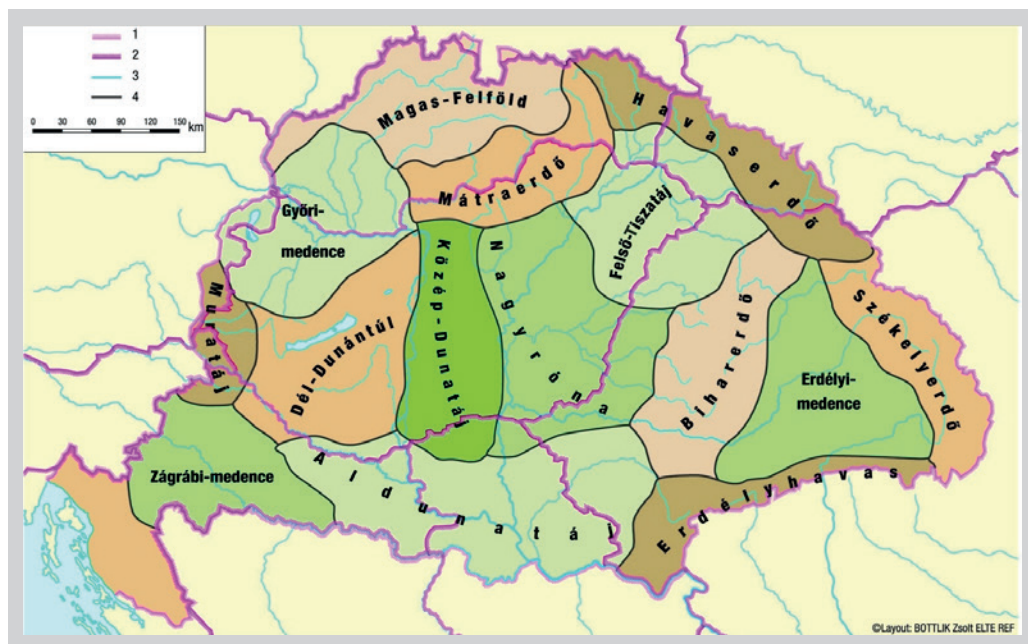
HAGYOMÁNYÖRZÉS, KÍSÉRLETEK, MEGÚJULÁS

Magyarország politikai területe – megszakításokkal ugyan – mintegy ezer éven át, az I. világháborúig lényegében azonos volt a természetföldrajzi értelemben vett Kárpát-medencével. Az új államhatárokat a geográfusok is átmeneti állapotnak tekintették, és a földrajzi munkákban továbbra is a megszokott táj- és országrészneveket használták. Tanulmányaikban a megcsonkított ország tájrendszerét hagyományosan a Kárpát-medence nagy egységén belül értelmezték és írták le. A mára megszokott (de néhány szomszéd országban elfogadhatatlannak tartott) Kárpát-medence név is – több kísérlet eredményeként – az 1920-as évektől alakult ki (Kocsis K. et al. 2006). Időrendben néhány változat: *Középduna-medence* (1923), *Magyar-medence* (1929), *Kárpátmedence* (1932), *Kárpáti-medence* vagy *Középdunai-medence* (1932), végül a köznyelvben is általánossá vált *Kárpát-medence* (1947).

A tájnevek még a trianoni felosztást követő két-három évtizedben is megmaradtak a korábbi (Kárpát-medencei) szemlélettel kialakított tájbeosztáson belül. Jellemző a korszakra PRINZ GYULA 1936-ból származó két térképe. Az egyik térképén (1. ábra) még nem természetföldrajzi nagytájakat, hanem négy történeti országrészt jelöl meg a középkortól adatható nevekkel. A másik térképén (2. ábra) megkísérli tizenöt általa javasolt természetföldrajzi nagytáj határainak szakmai szempontok szerinti elkülönítését.

1. ábra. A négy országrész Prinz Gyula (1936) tájtagolásában (Lukács L. 2003)

2. ábra. Magyarország tizenöt nagytája (PRINZ Gy. 1936) részletesebb tájtagolásában (szerk. Kocsis K. [in Kocsis K. et al. 2006]). Jelmagyarázat: 1 = a magyar állam határa 1914-ben; 2 = államhatár 2006-ban; 3 = folyók; 4 = nagytájak határa. Megjegyzés: a nagytájak nevei a szerző által használt formában szerepelnek.

Ezek megnevezésére döntően mesterségesen alkotott, összetett alakokat használ (akkori helyesírással). Ennek eredményeként – a trianoni határokhoz semmiképpen sem kapcsolódó térképén – megjelennek a kifejező, a viszonyításokat segítő névformák, pl. Dél-Dunántúl (de nincs Észak- stb. Dunántúl), Közép Dunatáj, Aldunatáj. A Pannonföld név és történeti táj helyén négy nagytáj és az ötödiknek egy része osztozik. Az Alföld helyét – amelynek a neve eltűnik – három nagytáj és a negyediknek egy része foglalja el. A Felföldből két nagytáj lett, és feleleveníti a Mátraerdő névalakot. A négy nagytájra osztott Erdélyben két esetben megmarad az Erdély név, illetve az 1. ábrán nem is jelölt területre – a Mátraerdő és Biharerdő mintájára – bevezeti a Havaserdő nevet. Feltűnő, hogy a tájnevek között a Kárpátok semmilyen formában nem szerepel.

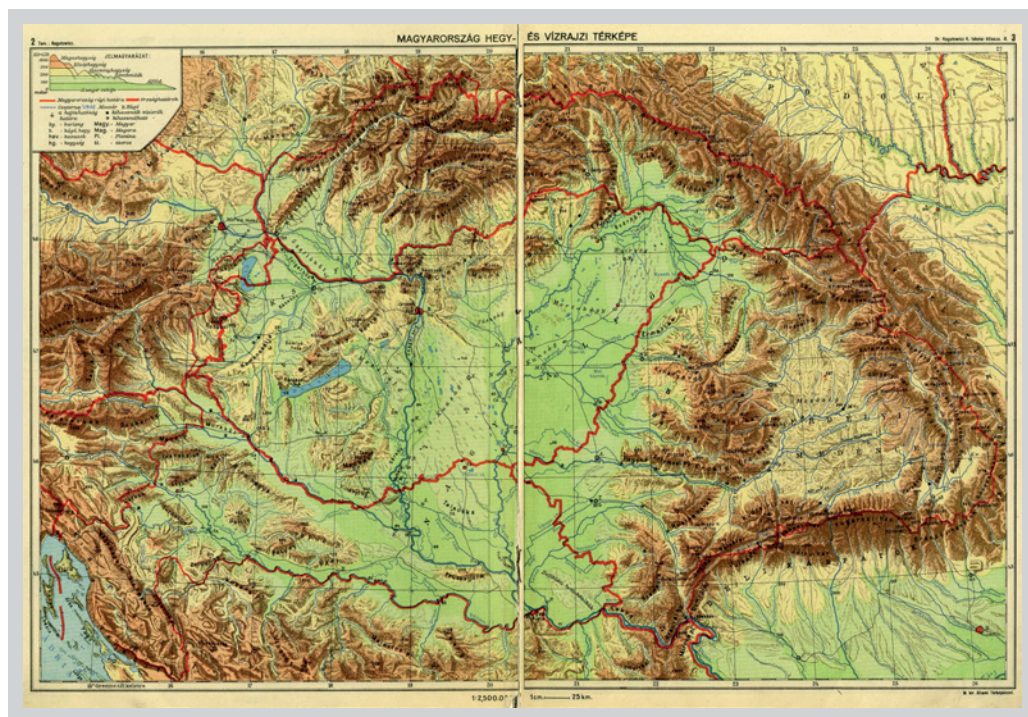
Az elemi és középiskolák, sőt a tanítóképző iskolák atlaszainak – a Kárpát-medencén belül elhelyezett – Magyarország hegy- és vízrajzi ábrázoló térképein a fenti Prinz-féle nagytájnevek egyike sem fordul elő, így ezek a mesterségesen kialakított alakok nem is mentek át a köztudatba. A Magyar Földrajzi Intézet által 1924-ben kiadott, CZAKÓ ISTVÁN által tervezett *Térképfüzet* (3. ábra) – amelyben finom vonallal jelzik a

3. ábra. A Kárpát-medence tájai a Czako István tervezte *Térképfüzet*ben (1924)

történelmi területet – a Kisalföld helyén egyszerűen az Alföld alakot hozza (fele részben átnyúlva Csehszlovákiába), az Alföld helyén a *Nagy Magyar Alföld* megírás olvasható a trianoni határokon belül, a Biharerdőt jórészt megfelelteti az *Erdélyi Érchegeység* névvel. A Dunántúl név még nem szerepel, viszont határozottan megírja az *Északnyugati Kárpátok*, *Északkeleti Kárpátok* (ezen belül az *Eperjes Tokaji hegység*), *Keleti-Kárpátok* és a *Déli-Kárpátok* neveket. A tíz évvel későbbi középiskolai atlasz (KOGUTOWICZ K. 1934) hegy- és vízrajzi térképe (4. ábra) ugyanígy feltünteti az egykori országhatárokat a medencében és a Kárpátok gerincén, ám ez sem vesz át tudományos neveket: nagyobb tájnevei a *Kis Alföld*, a *Nagy Alföld* (megírása a Délvidéktől a román határon túl terjed) és az *Erdélyi medence*; a Dunántúl – akárcsak az Északnyugati- és az Északkeleti-Kárpátok – név nem szerepel, csak a jelentősebb hegységei, ugyanakkor kiemelt megírást kapott a *Nyug. Beszkidek* és a *Keleti Beszkidek*. A Kárpátok vonulatából csak a *Keleti Kárpátok* és a *Déli Kárpátok* vonulatokat nevezi meg, illetve megmaradt az *Eperjes Tokaji-hg.* megírás.

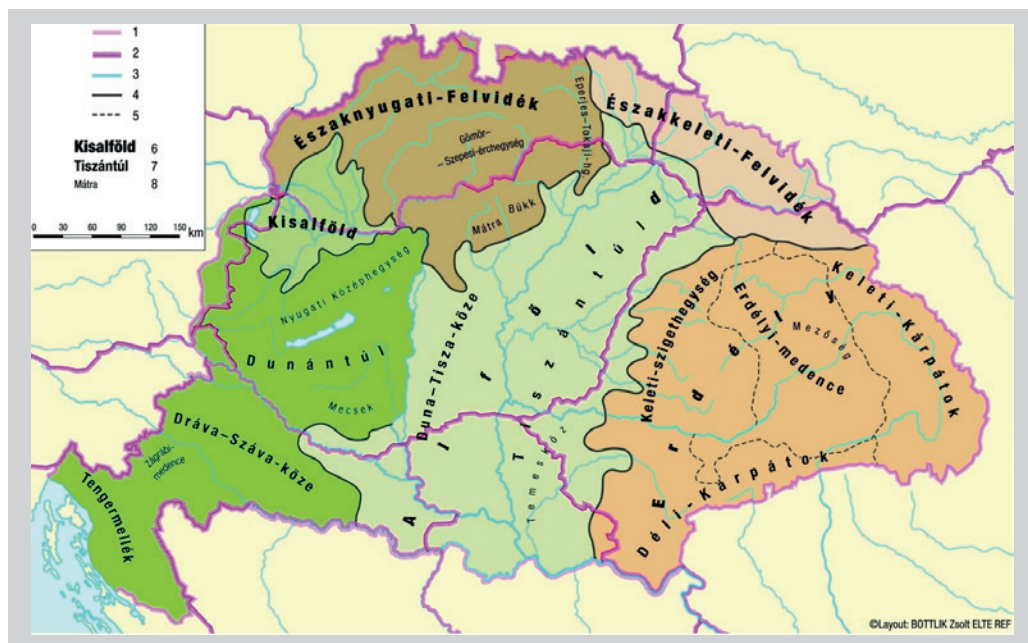
A második világháború után BULLA BÉLA és MENDÖL TIBOR 1947-ben kiadott könyve – címének is megfelelően – Magyarország tájait még a Kárpát-medence (azaz inkább a

4. ábra. A Kárpát-medence tájai Kogutowicz Károly iskolai atlaszában (1934)

történelmi Magyarország) részeként értelmezi. A részben országrésznevekből képzett tájnevek (*Alföld, Kisalföld, összevontan a Dunántúl, Dráva-Száva-köze, Tengerszemellék, Északnyugati-Felvidék, Északkeleti-Felvidék, Erdély*) csak emlékeztetnek a PRINZ-féle térképen olvasható nevekre, de nem véletlen, hogy ennek a tájbeosztásnak a tankönyvi közlését nem engedélyezték (FARAGÓ I. 2014). A könyvben szereplő tájbeosztás csak évtizedekkel később (in KOC SIS K. et al. 2006) jelenhetett meg térképen (5. ábra).

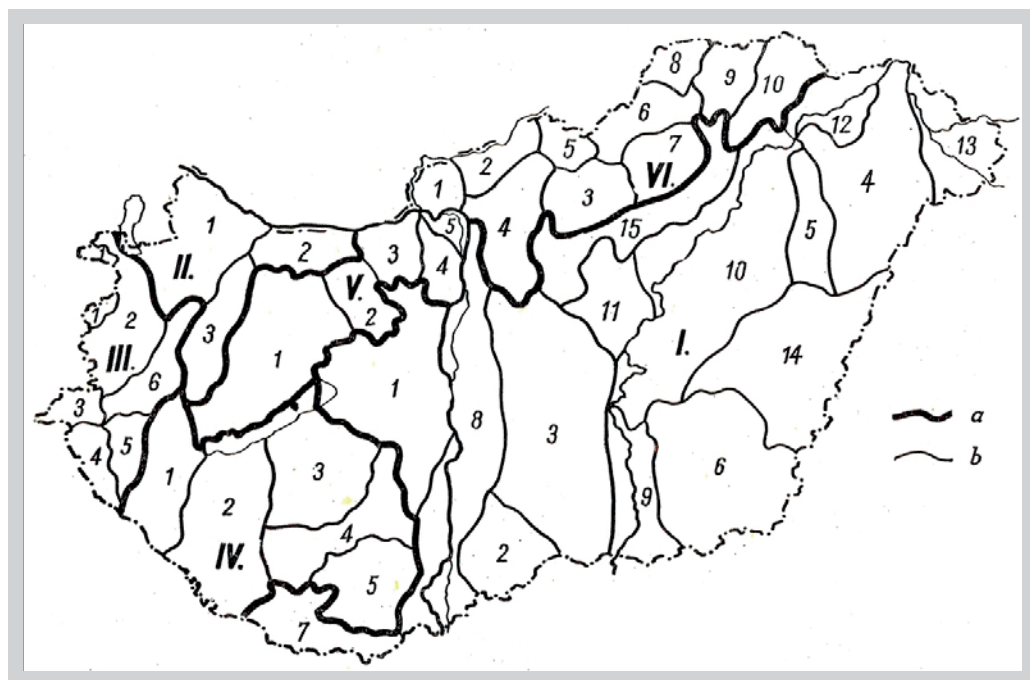
Az 1948 utáni időszakban a politikai és ideológiai kényszer miatt a geográfusok térképeiken felhagytak a Kárpát-medencei szemlélettel, és még a honismereti kiadványok is gyakran csak az országhatáron belül értelmezték a tájakat. Ettől kezdve a tájfeldrajzi munkákban a természetföldrajzi egységek kiterjedésének térképi ábrázolását évtizedeken keresztül gyakorlatilag kötelezően az országhatárok szabták meg. Az új neveket és az új tájbeosztást a tankönyveknek is át kellett venniük. E tekintetben fontos kivételt jelentett az *Európa* című egyetemi tankönyv (MAROSI S. – SÁRFALVI B. 1975) természetföldrajzi kötete, amelyben SZÉKELY ANDRÁS a Kárpát-medencét egységként kezelte és tárgyalta. Az iskolai kiadványokban azonban pl. a Kisalföld név megírása továbbra is csak a magyar–csehszlovák határig terjedt, az egységes nagytáj Dunán túli

5. ábra. A Kárpát-medence tájbeosztása BULLA B. – MENDÖL T. (1947) szerint (szerk. KOC SIS K. [in KOC SIS K. et al. 2006]). Jelmagyarázat: 1 = a magyar állam határa 1914-ben; 2 = államhatár 2006-ban; 3 = folyók; 4 = nagytájak határai; 5 = középtájak határai; 6 = nagytájak nevei; 7 = középtájak nevei; 8 = egyéb tájak nevei. Megjegyzés: a tájak nevei a szerzők által használt formában szerepelnek.

része pedig minden szakmai alapot nélkülözve a *Szlovák-alföld* (1964) nevet kapta. A Gömör–Tornai-karszt név eltűnt a térképekről, annak magyarországi részére új név került: előbb az *Aggteleki-hegység* (1955), majd az *Észak-borsodi-karszt* (1959), végül az *Aggteleki-karszt* (1979) névváltozat honosodott meg (FARAGÓ I. 2003). Azt, hogy ezek a nevek mennyire mesterkéltek és nem szerencsések, jelzi, hogy Aggtelek és környéke nem Borsodban van, hanem Aggtelek az egykori Gömör és Kishont, míg Jószaftó vidéke Abauj-Torna vármegyében.

A politikai nyomás hatása látványosan nyilvánul meg a BULLA BÉLA (1962) szerkesztette térképen (6. ábra). A természetföldrajzi jellegeken alapuló tájszemlélet teljesen megváltozott, a tájbeosztás pedig szigorúan a trianoni határok közé szorult, hazánk Kárpát-medencei környezete az ábráról teljesen eltűnt, az ország tájrendszere így szigetként jelenik meg. Az 1947-es térkép hat nagytájnevből csak kettő, az Alföld és a Kisalföld maradt meg. Az 1960-as évektől a Bulla-féle 6 nagytájnév lett meghatározó az egyetemi tankönyvekben és a közoktatásban, ennél fogva idővel olyan erősen beágyazódtak a köztudatba, hogy napjaink tömegkommunikációjában (pl. a napilapok híreiben, időjárás-jelentésben) is ezekkel találkozunk.

6. ábra. Magyarország tájai (BULLA B. 1962). Jelmagyarázat: a = nagytájak határa, b = középtájak határa. Nagytájak: I. Alföld, II. Kisalföld, III. Alpokalja, IV. Dunántúli-dombság, V. Dunántúli-középhegység, VI. Északi-középhegység

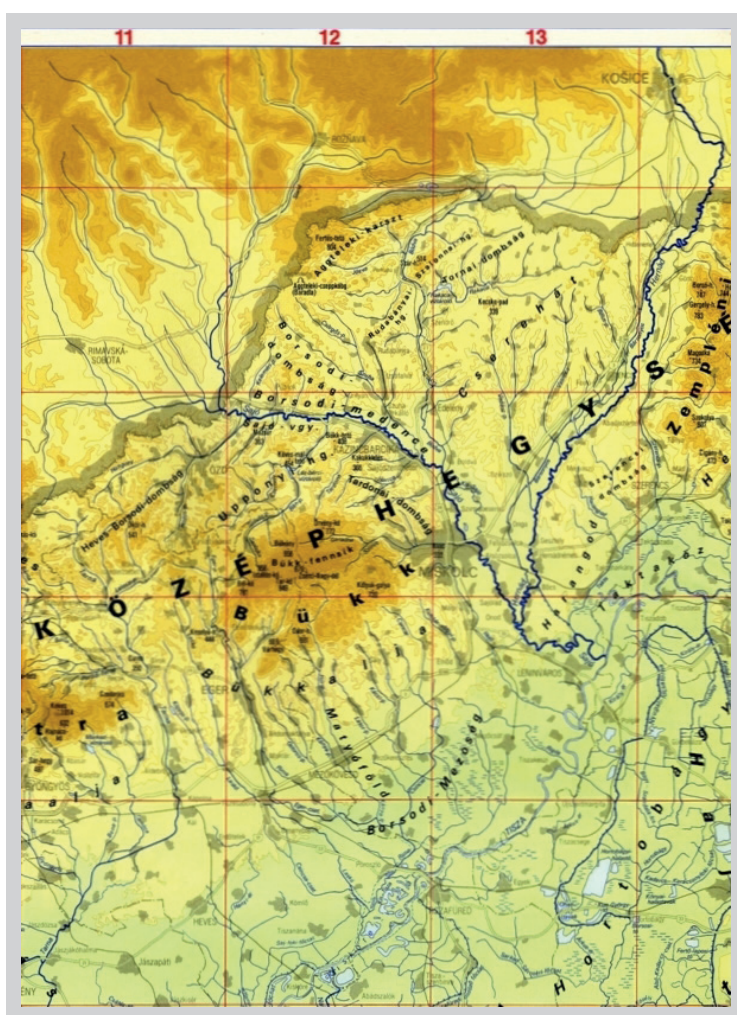
Új természetföldrajzi tájbeosztásra a Földrajztudományi Kutatóintézet keretében került sor, elsősorban MAROSI SÁNDOR és SOMOGYI SÁNDOR munkájának köszönhetően, és ez az új tájbeosztás – kistájszintű részletes jellemzésekkel és térképekkel – a Magyarország kistájainak katasztere (MAROSI S. – SOMOGYI S. 1990) című kiadványban vált országosan ismertté. Sajnos azonban Magyarország tágabb földrajzi környezetéből kiszakítva ebben a tájkataszterben is szigetszerű térképet kapott (7. ábra). Ezen a térképen is a Bulla-féle hat nagytáj szerepel, közülük két nagytáj azonban új névvel jelent meg: az Alpokalja a *Nyugat-magyarországi-peremvidék* része lett (bár az iskolában ezt az összetett névalakot nem használták), illetve az *Észak-magyarországi-középhegység* váltotta fel az *Északi-középhegység* elnevezést.

Kiemelendő, hogy ebben az időszakban lettek a magyar hivatalos neveket közreadó földrajzinév-tárak meghatározó források. Ilyen volt a *Magyarország földrajzinév-tára I. Fontosabb domborzati, táj- és víznevek* című kötet (FÖLDI E. 1971), amely a magyarországi nagytájneveket is tartalmazta. A kis alakú kiadvány a Mezőgazdasági és

7. ábra. Magyarország tájainak rendszertani felosztása MAROSI S. és SOMOGYI S. (1990) szerint (szerk. Kovács F. 2013)

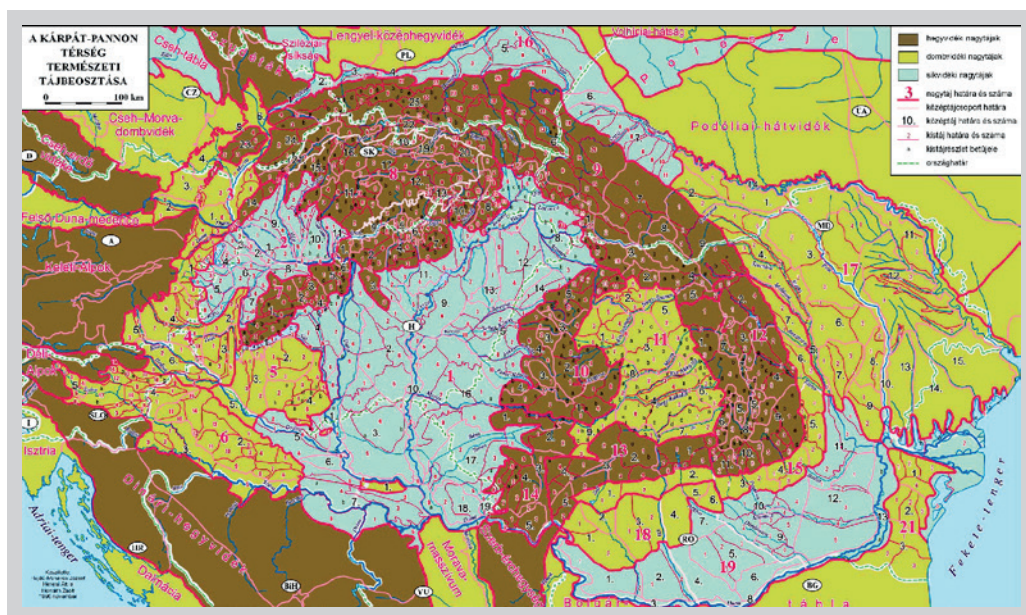
Élelmezésügyi Minisztérium Országos Földügyi és Térképészeti Hivatala keretében működő Földrajzinév-bizottság felülvizsgálata mellett, neves térképészek közreműködésével készült. A mű hazánk 715 legfontosabb nem államigazgatási és település jellegű földrajzi objektumát tartalmazta a használatra javasolt hivatalos névvel és névváltozatokkal. A kiadvány az objektumok azonosítását és földrajzi jellegét meghatározó adatokat, valamint magyar és angol nyelvű ismertetőt is tartalmazott, de sajnos akkor térképmelléklet nem tartozott hozzá, csak a későbbi javított, új kiadásához (8. ábra), amely a Kartográfiai Vállalat gondozásában jelent meg (FÖLDI E. 1982).

8. ábra. A Magyarország földrajzinév-tára I. (FÖLDI E. 1982) kiadványhoz tartozó térkép részlete

A Kartográfiai Vállalat – amely gyakorlatilag az egyetlen, polgári felhasználású térképeket kiadó cég volt az 1980-as évek közepéig – a mindenkori alap- vagy keret-tervekben előírt földrajzi neveket használta az iskolák számára készített kiadványaiban (atlaszok, földgömbök), és a vállalat szerkesztőbizottságában ott ültek az Országos Pedagógiai Intézet képviselői is. Mind a Földrajzinév-bizottság, mind a Kartográfiai Vállalat szerkesztőbizottsága tisztában volt azzal, hogy a tudományos művek gyakran nehézkes, összetett földrajzinév-használata nem megy át a köztudatba, és ezekkel mintegy párhuzamosan élnek a köznyelvi alakok, amelyek megegyeznek a hivatalos nevek rövidebb, egyszerűbb alakjával, vagy azokhoz közel állnak. (A Földrajzinév-bizottság működéséről és szerepéről részletesebben l. MÁRTON M. 2013.) Az **iskolai atlaszok** tehát csak részben követték a szaktudományos alapon kialakított tájrendszer nevezéktanát, másrészt a térképi megjelenítésük sem volt következetes. Jellemző példa erre az időszakra a Kartográfiai Vállalat által 1972-ben és 1986-ban kiadott *Földrajzi atlasz a középiskolák számára* című kiadvány. Az 1972-es atlaszban a Magyarország domborzata és vizei oldalon az *Alföld* kezdőbetűje Jugoszláviában indul, de a megírás utolsó betűje már csak a Szovjetunió határáig tart. Az 1986-ban kiadott anyagban viszont a megírás már csak a magyarországi területre vonatkozik. Az 1972-es kiadású atlaszban a *Kisalföld* neve szigorúan az államhatáron belül van, északi folytatása a *Szlovák-alföld*; az 1986-os kiadásban már ugyan elhagyták a *Szlovák-alföld* alakot, de a *Kisalföld* továbbra is maradt a magyar államhatárokon belül. Az *Alpokalja* megírása helyesen Ausztriából indul, a *Dunántúli-dombság* (még nem dombvidék!), a *Dunántúli-középhegység* és az *Északi-középhegység* elhelyezése korrekt. Az utóbbin belül 1972-ben az összesen húsz évig élő *Észak-borsodi-karszt* megírás olvasható, amelyet az 1986-os kiadásban már az *Aggteleki-karszt* elnevezés váltott fel. A *Zempléni-hegység* név mind a két kiadásban szerepel és átnyúlik Szlovákia területére.

Az 1980-as évek végétől a szakemberek egyre inkább visszatértek ahhoz a szemlélethez, hogy a mai Magyarország természetföldrajzi leírását a Kárpát-medence integráns tagjaként kell értelmezni, a Kárpát-medencét pedig Közép-Európa részeként. HAJDÚ-MOHAROS JÓZSEF és HEVESI ATTILA 1997-ben közzétett tájbeosztása (9. ábra) szemléletében teljesen szakított az elszigetelt beosztással: Magyarországot ismét egy tágabb, még a Kárpátokon is túli földrajzi környezetben helyezte el úgy, hogy a Kárpát-medence tágabb környezetét, az ún. *Kárpát–Pannon-térséget* húsz nagytájra osztotta, az addig elfogadott a tájhatárokat pedig – a szomszéd országok tájtagolását is figyelembe véve – részben módosította. A felosztáson kívül a tájak elnevezésében is újításokat javasolt, hogy a nevek segítsék a térbeli tájékozódást. Névhasználatában felfrissített korábbi tájneveket (pl. Nagyalföld, Biharerdő), és új, szakszerűbb – nem egyszer összetettebb – elnevezéseket is alkotott (pl. Észak-alföldi-hordalékeltető, Dél-erdélyi-medencesor, Kárpátkanyari-Szubkárpatok).

9. ábra. A Kárpát–Pannon-térség tájtagolása (HAJDÚ-MOHAROS J. – HEVESI A., in KARÁTSZON D. 1997)

Bevezette a *Tokaji-hegység* nevet az *Eperjes–Tokaji-hegyvidék* magyarországi részére a korábban használt *Sátor-hegység* (1930-as évek) és a most is elterjedten használt, elsőként a Kartográfiai Vállalat 1959-es világtalaszában feltűnt *Zempléni-hegység* helyett.

FARAGÓ IMRE (2015) egyetemi jegyzetében közölt térképén (10. ábra) a valamivel még tágabb értelemben vett Kárpát-térség tájbeosztásának részeként értelmezi a mai Magyarország nagytájtait. Megtartja a hagyományosan hat nagytájt, de a neveknél visszatér régiesebb alakokhoz: *Alpokalja*, *Kisalföld*, *Bakonyerdő* (a Dunántúli-középhegység helyett), *Dél-Dunántúl* (a Dunántúli-dombság helyett), *Alföld*, illetve az akkoriban már elfogadottnak tekintett *Északi-középhegység* helyett feleleveníti az *Északnyugati-Kárpátok* részeként a már archaikusnak tekinthető *Mátraerdő* nevet. (Megjegyzendő, hogy a Bakonyerdő és a Mátraerdő név nem jelent meg a közoktatásban.)

A Magyar Tudományos Akadémia Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpontjának Földrajztudományi Intézete 2018-ban jelentette meg magyar és angol nyelven Magyarország Nemzeti Atlaszának Természeti környezet című kötetét (Kocsis K. et al. 2018), aminek előszavában KOC SIS KÁROLY két lényeges fogalmi meghatározást is közöl, élesen megkülönbözteti a Kárpát-medence és a Pannon-medence fogalmát: a Kárpát-medence a történeti-kulturális haza fogalmát, a történelmi államterületet jelenti, míg a Pannon-medence földtudományi, természeti fogalom, és az Alpok, a Kárpátok, valamint a Dinaridák közötti tényleges medencét jelöli (11. ábra).

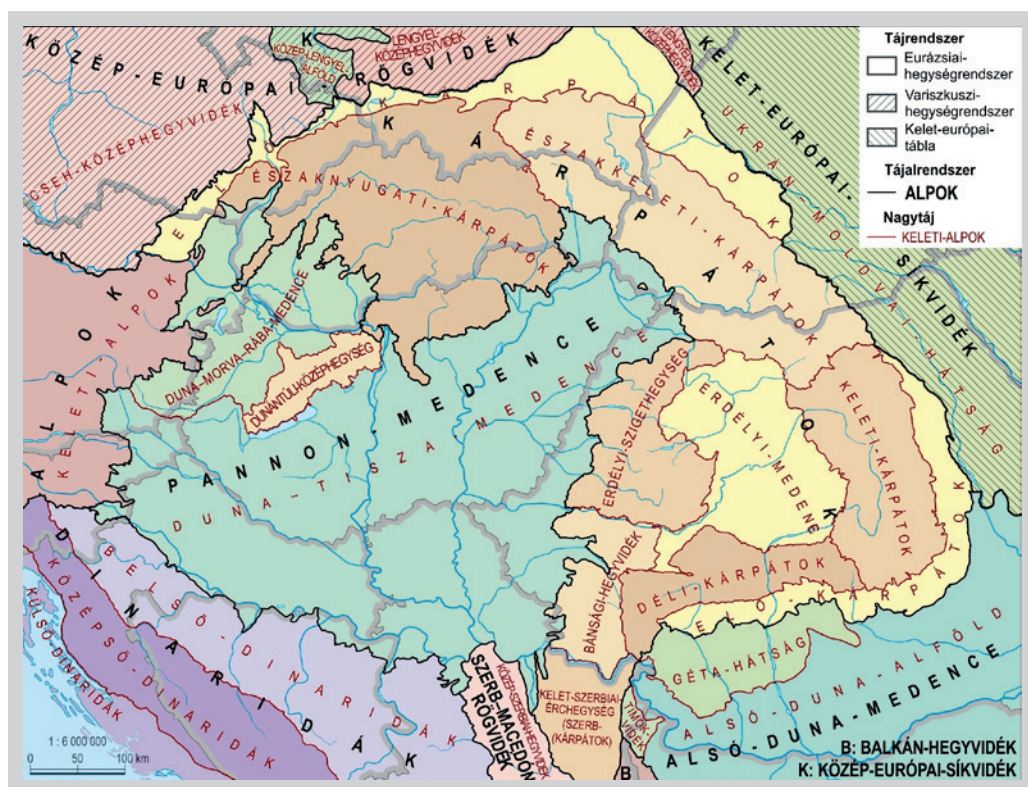
10. ábra. A Kárpát-térség természetföldrajzi nagytájai (FARAGÓ I. 2015)

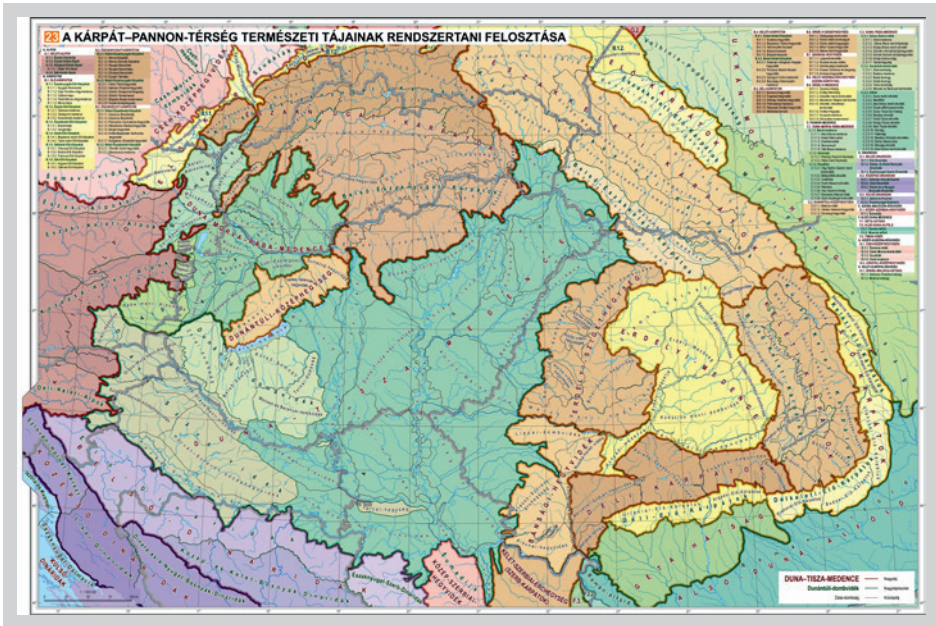
11. ábra. Magyarország helye a Kárpát-medencében és a Pannon-medencében (szerk. Kocsis K. 2018)

Az új nemzeti atlasz kötete rendezi a különböző szintű tájak hierarchiáját, és megalapítja a természetföldrajzi egységek kiterjedését. Magyarország tájbeosztását az eddiginél tágabb földrajzi térben, sőt terekben helyezi el az államhatároktól függetlenül. A legnagyobb egység a Kárpát–Pannon-térség, amelyen belül először három tájrendszert azonosít: *Eurázsiai-hegységrendszer*, *Variszkuszi-hegységrendszer*, *Kelet-európai-tábla* (12. ábra), majd részletesebben a nagytájak, nagytájrészletek és középtájak rendszerét közli (13. ábra). Végül a mai magyar államhatárhoz igazodóan mutatja be a nagytájrészleteket – *Alpokalja*, *Kisalföld*, *Dunántúli-középhegység*, *Dunántúli-dombvidék*, *Belső-Északnyugati-Kárpátok* (ennek része az Északi-középhegység), *Alföld* – és az ezeken belüli kisebb tájegységeket (14. ábra).

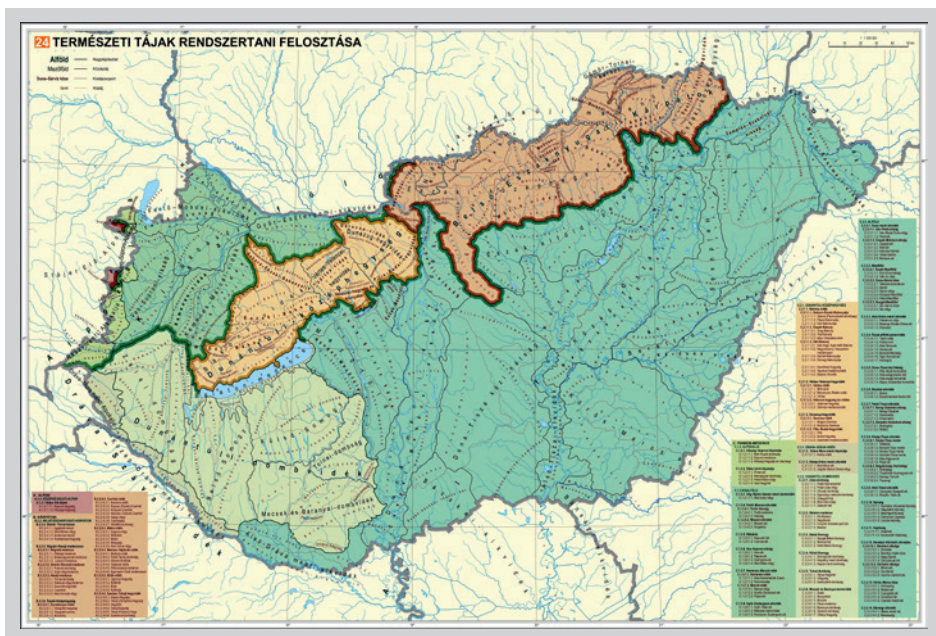
A Magyarország Nemzeti Atlaszában használt nevek és a következetesen felépített hierarchiaszintek minden bizonnyal hosszú ideig alapműként fognak szolgálni a kutatók és talán az oktatók számára is, beleértve a két – többségében angol – tanítási nyelvű iskolák földrajztanárait is. Mégis nagyon valószínű, hogy az utóbbi évtizedekben

12. ábra. A Kárpát–Pannon-térség természeti tájainak rendszere (Kocsis K. et al. 2018)

13. ábra. A Kárpát-Pannon-térség részletesebb tájbeosztása (in Kocsis K. et al. 2018)

14. ábra. Magyarország tájbeosztása (in Kocsis K. et al. 2018)

korszerű szakmai szemlélettel, Kárpát-medencei és azon túli kitekintéssel kialakított, az európai tájbeosztásba illeszkedő tájrendszer és annak néhány neve az általános és középfokú oktatásban nehezen fog meggyökeresedni – annak ellenére, hogy „a rendszer megvilágítása kiváló alkalmat nyújt az egész **Kárpát-térségben történő gondolkodás** fejlesztéséhez” (CSORBA P. 2020 p. 8.). Bár MAKÁDI M. (2020) jogosan állapítja meg, hogy a „most aktuális tantervi változások következményeként átdolgozandó tankönyvekben, atlaszokban szükséges az új tájbeosztást és a megváltozott nevezéktant következetesen érvényesíteni” (p. 40.), sajnos mégis nehéz elvárni, hogy a napi életben különösen az új, mesterségesen formált, bonyolultabb alakok hamar elfogadottak legyenek és felváltsák a köztudatba mélyen beágyazott elnevezéseket és még inkább a tájhierarchiai rendet. Nem meglepő, hogy a tankönyvek írói és az iskolai atlaszok szerkesztői fenntartással viszonyulnak a tudományos alapra helyezett tájbeosztások és azok megnevezései bevezetéséhez.

A fentieknek „megfelelően” a legfrissebb iskolai földrajzi atlasz (Földrajzi atlasz középiskolásoknak 2018, Középsiskolai földrajzi atlasz 2022) sem követi az új tájneveket, és megírásuk tipográfiája sem tükrözi a szaktudományosan kialakított tájrendszer hierarchiáját – ez utóbbit valószínűleg nem is célszerű elvárni. A Kárpát-medence domborzata c. térkép Magyarországon megtartja a hat évtizedes Bulla-féle, hagyományossá vált neveket: *Alföld, Kisalföld* (természetesen mindkettő a határon túli részekre is kiterjed), *Alpokalja, Dunántúli-dombság* (nem *dombvidék!*), *Dunántúli-középhegység, Északi-középhegység* (nem érzékeltetve, hogy ez az Északnyugati-Kárpátok része). Újszerű, hogy megjelenik a szakkiadványokban régóta használt *Eperjes-Tokaji-hegység* és annak részeként – csak a magyar országhatáron belül – a *Zempléni-hegység*. A Kárpátok négy nagy vonulatát megnevezi az atlasz a tájbeosztási forma szerint, illetve a hagyományos és történelmi országrészeket a megírás tipográfiájával is kiemeli: *Felvidék, Kárpátalja, Erdély, Délvidék*, továbbá *Őrvidék (Burgenland)*.

Ugyanakkor Magyarország Nemzeti Atlaszának magyar és egyidejű angol nyelvű kiadása iránytű lehet azok számára, akik hazai vagy külföldi szaktudományos kiadványokban közölnek írásokat Magyarország és tágabb környezete földrajzáról.

IRODALOM

- BULLA BÉLA – MENDÖL TIBOR (1947): A Kárpát-medence földrajza. – Egyetemi Nyomda, Budapest. 407 p.
- BULLA BÉLA (1962): Magyarország természeti földrajza. – Tankönyvkiadó, Budapest. 423 p.
- CSORBA PÉTER (2020): Az új Nemzeti Atlasz földrajzi tájbeosztás nevezéktani alapelvei. – GeoMetodika 4. 1. pp. 5–18. <https://doi.org/10.26888/GEOMET.2020.4.1.1>
- FARAGÓ IMRE (2003): Magyar földrajzinév-használat a magyar kartográfiában. ([link](#))

- FARAGÓ IMRE (2014): Földrajzi nevek. – ELTE IK Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék, Budapest. 366 p. ([link](#))
- FARAGÓ IMRE (2015): Térképészeti földrajz I. A Kárpát-térség térképészeti földrajza. – ELTE IK Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék, Budapest. 535 p. ([link](#))
- FÖLDI ERVIN (szerk.) (1971): Magyarország földrajzinév-tára I. Fontosabb domborzati, táj- és víznevek. – MÉM Országos Földügyi és Térképészeti Hivatal, Budapest. 57 p.
- FÖLDI ERVIN (szerk.) (1982): Magyarország földrajzinév-tára I. Fontosabb domborzati, táj- és víznevek. – MÉM Országos Földügyi és Térképészeti Hivatal, Budapest. 42 p.
- HAJDÚ-MOHAROS JÓZSEF – HEVESI ATTILA (1997): A Kárpát-Pannon térség tájtagolódása. – In: Karátson Dávid (főszerk.): Magyarország földje: kitekintéssel a Kárpát-medence egészére. Pannon Enciklopédia. Kertek 2000 Kiadó, Budapest. pp. 274–284.
- KOCSIS KÁROLY – BOTTLIK ZSOLT – TÁTRAI PATRIK (2006): Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régióiban (1989–2002). – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest. 197 p.
- KOCSIS KÁROLY (főszerk.) (2018): Magyarország Nemzeti Atlasza. Természeti környezet. – MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, Budapest. 187 p. ([link](#) – magyar nyelvű változat) ([link](#) – angol nyelvű változat)
- KOGUTOWICZ KÁROLY iskolai atlasza II. a középiskolák felső osztályai, tanítóképzők és kereskedelmi iskolák számára. – M. Királyi Állami Térképészet, Budapest. 1934. 56 p.
- KOVÁCS FERENC (2013): Környezeti informatika. 14.2. Tájértékelés GIS módszerekkel. ([link](#))
- LUKÁCS LILLA (2003): Prinz Gyula tájszemlélete és tájneveinek kartográfiai vonatkozásai. Diplomadolgozat. – ELTE TTK Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék, Budapest. 33 p.
- MAKÁDI MARIANN (2020): Más tájak más szemlélettel? – Javaslatok a hazai tájak tanításának szemléleti és nevezéktani problémái kapcsán. – GeoMetodika 4. 1. pp. 35–48. ([link](#))
- MAROSI SÁNDOR – SÁRFALVI BÉLA (szerk.) (1975): Európa I. – Gondolat Kiadó, Budapest. 629 p.
- MAROSI SÁNDOR – SOMOGYI SÁNDOR (szerk.) (1990): Magyarország kistájainak katasztere I–II. – MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest. 1023 p.
- MÁRTON MÁTYÁS (2013): Visszaemlékezés a Földrajzinév-bizottság helyesírás-szabályozási és földrajzi-névtár-készítési munkásságára. – Névtani Értesítő 35. pp. 23–36.
- MIKESY GÁBOR (2022): Kalandozás a földrajzi nevek között. – GeoMetodika 6. 1. pp. 5–24. <https://doi.org/10.26888/GEOMET.2022.6.1.1>
- PRINZ GYULA (1936): Magyar földrajz. Magyarország tájrajza. – Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest. 394 p. (Hasonmás kiadás: Babits–Magyar Amerikai Kiadó Rt., Szekszárd. 1993)
- Földrajzi atlasz a középiskolák számára (1972). – Kartográfiai Vállalat, Budapest. 60 p.
- Földrajzi atlasz a középiskolák számára (1986). – Kartográfiai Vállalat, Budapest. 64 p.
- Földrajzi atlasz középiskolásoknak (2018). – Oktatási Hivatal, Budapest. 80 p.
- Középiskolai földrajzi atlasz (2022). – Cartographia Tankönyvkiadó, Budapest. 160 p.
- Térképfüzet az elemi népiskolák IV., V. és VI. osztálya számára 1924. – Magyar Földrajzi Intézet, Budapest. 10 p.